

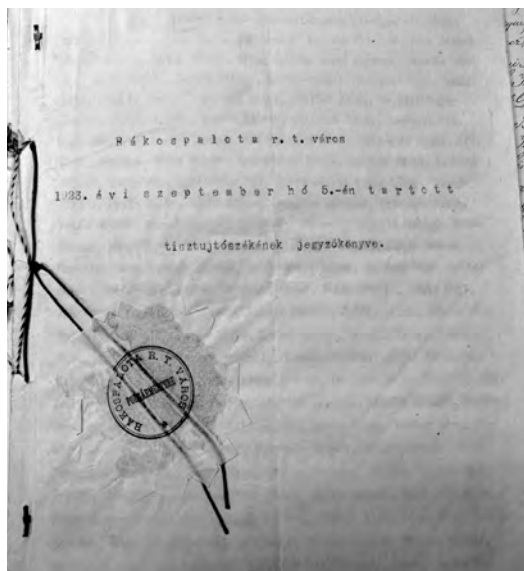
A KÖZIGAZGATÁS VEZETÉSÉNEK VÁLTOZÁSAI AZ ÚJONNAN ALAKULT VÁROSBAN

ÍRTA: Rátonyi Gábor Tamás

Rákospalota várossá válásáról 1923. június 30-án kelt a belügyminiszter határozata. Július első napjától tehát jogilag város lett a községből, de a gyakorlatban ekkor még nem történt észrevehető változás, hiszen az az intézmény- és igazgatási rendszer, amire a városias működéshez szükség volt, ebben az időben még nem jött létre. Cikkünkben azokat az igazgatási változásokat mutatjuk be, melyek őszig átalakították a települést irányító hivatalt.¹

A választások

A helyhatósági választások ebben az időben a maihoz képest teljesen más rendszerben zajlottak. A legjelentősebb eltérés az volt, hogy a képviselőknek csak a fele került választás útján a testületbe, a másik fele a település legtöbb adót fizető polgárai közül került ki – őket hívták virilistáknak. De nem csak a helyi vállalkozók, hanem a helyben sok adót fizető gyárak, üzemek is küldhettek egy-egy képviselőt a testületbe, hogy ott eljárjon az érdekeikben. Épp emiatt a politikai hovartartozás, a világnézet kevésbé volt hangsúlyos a testület egészében, hiszen bármelyik pártformáció vagy szövetség is szerzett többséget, ez a többség csak a testület felén belüli többség volt, a másik fél már a módosabb polgárok, jövedelmező vállalkozások megbízottaiból állt össze.

A tisztújító közgyűlés jegyzőkönyvének címlapja. A várossá válás alapvető dokumentumainak egyike.

(FORRÁS: BUDAPEST FŐVÁROS LEVÉLTÁRA V.573., 4. KÖTET)

A választókerületek száma és kiterjedése szinte minden választás alkalmával megváltozott, ami csak részben volt indokolható Rákospalota területének változásával (Pestújhely kiválása, Káposztásmegyer, a Duna-part, majd a rákospalotai Villasor átcsatolása Újpesthez), jelentős változást generált a lakosságszám felduzzadása is: Rákospalotán 1910-ben 25 147-en, 1920-ban 35 033-an, 1930-ban

¹ A témával kapcsolatos levéltári anyaggyűjtés Nagy Anita Ágnes érdeme, amiért ezúton is köszönetet mondok

pedig már 42 949-en éltek². 1910-ben 5, 1923-ban 10, 1926-ban 16³, 1930-ban azonban – az 1929-es új választójogi törvény bevezetését követően, mely megnövelte az egy-egy választókerületbe tartozó lakók számának felső határát – már csak 7 választókerület volt a településen⁴.

A választásokat minden esetben a választói névjegyzék összeállítására előzte meg, ami azonban a fellebbezések hatására gyakran csak évek(!) múltán vált jogerőssé, így előfordult, hogy a választásokat egyszerűen el kellett halasztani, mint ahogy Rákospalotán is megtörtént 1926-ban⁵, mely választást csak 1930-ban tartották meg. A kor szellemének megfelelően a választójog korlátozott volt, ráadásul csak a legalább hat éve helyben lakók vehettek részt, így az újonnan betelepülők csak késleltetéssel tudtak bekapcsolódni a helyi közéletbe. A választójog Rákospalota lakosságának kevesebb, mint egyharmadát illette meg (1932-ben 28,2 %³), és bizony az érdeklődés sem volt túl magas: a frissen várossá vált település első, 1923-ban tartott helyhatósági választásán a jogosultak 55 százaléka vett részt, ami a fenti statisztikai adatokból és az 1920-as lakosságszámából kalkulálva mindössze 5-6000 lakos szavazatát mutatja. A választók kedve egyébként később sem jött meg: 1932-ben szintén 55%, 1935-ben pedig már csak 49 százalék élt állampolgári jogával, ami egyébként a főváros környéki települések körében is alacsony részvételnek számított.⁶

Nem sokkal korábban, 1921-ben már tartottak egy választást – lényegében a világháború utáni elsőt (ezt megelőzően pedig csak 1910-ben volt helyi választás: 11 évvel korábban!). 1923-ban

pedig a rendezett tanácsú várossá válás okán egy újabb választás kiírására volt szükség. A mai választási rendszerrel szemben a polgármestert nem a választások során közvetlenül választották, hanem a megalakult képviselőtestület tagjai az alakuló közgyűlésen.

Az 1923-as városi választásra végül szeptember 1-jén került sor, melynek során száz választott képviselőt juttattak a városházára a rákospalotaiak, őket egészítette ki a szintén száz virilis képviselő, így a testület összesen 200 főből állt.

A közigazgatás szervezeti és személyi átalakítása

A rendezett tanácsú városi rang elnyerése számos többletfeladatot rótt a település közigazgatására – megjegyzendő, hogy már korábban, nagyközségként is túlterhelt volt a szervezet. Szlacsányi Ferenc, az újonnan megválasztott főjegyző emlékeztetett arra, hogy még nagyközségként oly mértékben megszaporodtak az ügykörébe tartozó ügyek, hogy azokat ellátni képtelenség volt. Különösen a gazdasági ügyek és a külső ellenőrzések megszaporodó szükségessége okán egyre csökkent a belső munkára fordítható idő, ami miatt az ügyfelekkel való kapcsolattartás szenvedett jelentős hátrányt. A fentiek miatt egy főjegyző-helyettesi állás létrehozását szorgalmazta⁷. De nem csak Szlacsányi osztályának jutott több feladat. A községekről szóló törvény⁸ a rendezett tanácsú városok feladatául jelölte ki a szokásos községi feladatkörön túl a piaci, vásári,

2 Marót Miklós: Rákospalota-Pestújhely demográfiája és társadalmi tagozódása - Czoma László: Tanulmányok Rákospalota-Pestújhely történetéből - XV. kerületi Tanács V. B. 1974., 162. o.

3 Ebben a 16 választókerületi felosztásban azonban választásokat nem tartottak

4 Baka Gábor: Városigazgatás és várospolitika Rákospalotán a két világháború között – szakdolgozat 1998 (továbbiakban BAKA 1998).

5 Forró Katalin: Helyhatósági választások az 1950-ben Budapesthez csatolt településeken 1920-1940. - Feitl István, Ignác Károly (szerk.): Önkormányzati választások Budapesten 1920-1940 Napvilág Kiadó 2010., 134-135. o.

6 Forró (2010) 136. o.

7 BAKA 1998, 36. o.

8 1886. évi XXII. törvény

hegyi, építészeti és közegészségügyi hatóságok felállítását, valamint az ipar- és a gazdák és cselédek közti szolgálati viszonyból keletkezett ügyekben való eljárást. A fenti változások és többfeladatokat a helyi közigazgatás struktúrájának átalakítását is megkövetelték.

1923. szeptember 4-én a testület első ülésén a város képviselőtestületét megalakultnak nyilvánították, s egy négytagú tisztújítószéki jelölőbizottságot létesítettek, hogy az egyes tisztségekre designáltakat összeírják.⁹ Az, hogy Rákospalota város első polgármestere Cserba Elemér volt, közismert tény, azt azonban bizonyára kevesebben tudják, hogy több jelölt is volt, ahogy a többi pozícióra is voltak nomináltak. Ma talán különösnek hat, de 1923-ban még alkalmazták a „közfelkiáltással való” megválasztást, vagyis nem rendeltek el minden jelölt megválasztásánál szavazást, hanem a legtöbb esetben egyszerűen megszavaztatták a képviselőket, s ahol az egyik jelölt láthatóan nagy többséget kapott, ott nem foglalkoztak a szavazatok számának, arányának jegyzőkönyvi rögzítésével. Éppen ezért az egyes jelöltek támogatottságának (vagy éppen az ellenzésének) pontos arányát ma sem ismerjük, csak azt, hogy kik azok, akiket nagy többséggel választottak meg.

A polgármesteri állásra négy jelölt volt: dr. Cserba Elemér, dr. Keller László, dr. Szopkó István és dr. Novai Imre. Keller és Szopkó visszavonták a pályázatukat, ezért csak Cserba és Novai között választhattak a jelenlévők. Közfelkiáltással Cserbát választották meg, ezért név szerinti szavazásra nem volt szükség. Cserbát – aki addig nem volt jelen a tisztújítószéki ülésen – egy rö-

tönzött küldöttség elhívta a Városházára, ahol Agoraszto Tivadar elnöklő alispán előtt rögtön letette a hivatali esküt. Ilyenformán bár Rákospalota várossá válását a június 30-án kelt okirat dátumától számítjuk, polgármestere csak 1923. szeptember 5-től van.

A főügyészi állásra – főügyész a város törvényes működését felügyelő személy – két jelölt volt: Kovácsi Márton és Ágh Károly. Ebben az esetben az alispán névszerinti szavazást rendelt el, melynek eredményét is ismerjük: Kovácsira 120, Ághra 34 szavazat érkezett, így a főügyész Kovácsi Márton lett. Kovácsi a település közismert személyiségének, Kovácsi Kálmánnak a fia volt, bár önállóan is jelentős karriert futott be: jogászként végzett, majd 1920-ban Pest vármegye szolgabírójává választották. Ezt követően jelentkezett Rákospalota főügyészi állására, mely pozíciót azonban csak rövid ideig tölthette be: 1927-ben, igen fiatalon, 35 éves korában egy rosszul sikerült műtét szövődményeibe belehalt. Ágh Károly, aki csak 1923-ban telepedett le Rákospalotán aktív ügyvédi praxist folytatott helyben, elsősorban gazdasági ügyeket vitt. Későbbi élete messze van a példamutatástól: a zsidótörvények bevezetését követően több izraelita ügyvéd praxisát vette át, majd, az ő javaslatára lett Rákospalotán utcája Adolf Hitlernek és Benito Mussolininek. Bár egyik pártban sem volt tag, a kamarában magas pozíciót vitt, és számos kijelentése és intézkedése alapján is kijelenthető, hogy nem volt mentes a szélsőségektől. A világháborút követően népellenes büntett vádjával előzetes letartóztatásba helyezték, és egy szövevényes büntetőpért követően – melyben elítélték – 1950 elején hunyt el.¹⁰

9 Jegyzőkönyv az 1923. évi szeptember hó 4-én tartott alakuló ülésről - Budapest Főváros Levéltára V.573., 4. kötet

10 Rátonyi Gábor Tamás: Rákospalota, Hitler Adolf út és Mussolini tér - XV. kerületi blog 2016. szeptember 16.

**Csuka Jenő 1935-ben megjelent
rákospalotai rajzsorozatának
a Városházát mutató grafikája**

(FORRÁS: RÁKOSPALOTAI MÚZEUM)

Borgula János, Fröhlich József és Szentpéteri György jelöltek közül szintén közfelkiáltással Borgula Jánost választották. Ellenőrnek Fröhlich Józsefet, fogalmazónak Thúróczy Lajost tűzoltóparancsnoknak Herein Imre ellenében Steer Sándort, közgyámnak Pekó Ferenc ellenében Pázsith Béla lett megválasztva. Városgazdának

A főszámvevői állásra hat jelentkező volt: dr. Szócs József, Góczán Pál, Szentpéter György, Szász János, Varga Géza és Kovásznay Antal. Szász János már korábban visszalépett, a név szerinti szavazáson Szócs József igazán elsőprő győzelmet aratott: 150 szavazatot, míg Varga 5, Kovásznay pedig 4 voksot kapott. A többi jelöltre leadott szavazatok számát a jegyzőkönyv nem rögzítette, de a 200 fős képviselőtestületből eleve nem szavazhattak azok, akik jelöltnek jelentkeztek, vagy a jelölőbizottságban voltak, így mindössze 160 körül lehetett a tényleges szavazók és szavazatok száma.

Az árvaszéki jegyzői állásra Szócs József is jelentkezett, ám mivel őt megválasztották főszámvevőnek, ezért jelentkezését törölték. A megmaradó nomináltak: dr. Józsa András, dr. Budai Ágoston és Kiss Pál voltak. Ismét név szerinti szavazás történt, ami szoros eredménnyel zárult: Józsa Andrásra 73, Budai Ágostonra 75 szavazat érkezett, Kiss Pálra pedig egy sem, így Budai Ágoston lett Rákospalota árvaszéki jegyzője.

Számvevőnek Szász János, Szentpéteri György és Eszes József jelentkeztek, kik közül közfelkiáltással Szász Jánost választották meg. Pénztárnoknak

vics Béla, Dudás Pál, Almási Kornél, kik közül Urbankovicsra 85, Dudásra 74 szavazat érkezett. Almásira egy sem, így Urbankovics Béla lett Rákospalota városgazdája. Községi bírói állást is hirdettek, mely nem volt azonos a községek vezetőjeként ismert bírói pozícióval. A községi bíró egyes kisebb kihágások, szabálysértések, alacsony kárértékű ügyek esetén ítélezhetett helyi ügyekben, a mai megfelelője talán a szabálysértési előadó. Jónás Emil, T. Varga Antal és Almási Kornél jelentkezett (Jónás volt a község utolsó bírója, őt váltotta a településvezetői székben Cserba Elemér). Jónásra 111, T. Vargára 51 szavazat érkezett, míg Almásira egy sem, így Jónás, a korábbi bíró lett a város községi bírója.

Volt egy egész különös megfogalmazása a közhivatalnoki tisztség betöltésének: Rákospalotán *életfogytig* nevezték ki őket, ami megfelel a mai határozatlan időre létesített közszolgálati jogviszonynak. A tisztviselők, illetve segéd- és kezelőszemélyzet tagjai, vagyis a fent felsorolt választott, és a kinevezett személyzet (számtisztet, végrehajtót, tűzoltót, írnokot és gépirónót stb.) az ünnepi közgyűlésen letették a hivatali esküt, s ezzel megalakult a városi közigazgatás. ■